

ZAKONODAVSTVO I PRAKSA

UDK 340.142:342.565.2(497.11)

doi:10.5937/crimen1901087B

Prihvaćeno: 23. 4. 2019.

Marina Brašovan Delić*

POVODOM JEDNE ODLUKE USTAVNOG SUDA REPUBLIKE SRBIJE

Da li je Ustavni sud u svakom pojedinačnom slučaju garant ustavnosti i zakonitosti odnosno zaštitnik ljudskih prava i manjinskih prava? Ili je i Ustavni sud samo jedan od državnih organa čije će odluke zavisiti od prizme trenutne društvene realnosti? Nesumnjivo je da nijedan sud niti državni organ, kao nosioci javnih ovlašćenja, ne mogu biti potpuno izolovani od društvene stvarnosti u kojoj se jedno društvo i sistem nalaze.

UVOD

Predmet ovog rada je odluka Ustavnog suda Republike Srbije (Už.7932/2014 od 6. decembra 2018.), koja je doneta i objavljena u „Službenom glasniku RS“ broj 14 od 06. marta 2019. godine.

Odlukom je odbijena kao neosnovana ustavna žalba M.R i V.B izjavljena protiv rešenja Apelacionog suda u Beogradu Kž.2. 1836/14 od septembra 2014. godine, dok se u odnosu na radnju Višeg suda u Beogradu nedostavljanja pismenog otppravka rešenja o produženju pritvora u periodu od 20. decembra 2013. godine do 24. juna 2014. godine, ustavna žalba odbacuje.¹

Navedena odluka, sa procesnog stanovišta, privlači pažnju čitaocu već samom izrekom. U vreme kada je pitanje slobode i bezbednosti, kao osnovnog ljudskog prava, posle prava na život, stavljeno na najviši pijedestal garancija ljudskih prava, nedostavljanje pismenog otppravka rešenja o produženju pritvora, u trajanju od čak šest meseci, deluje u najmanju ruku uznemirujuće.

EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda osnovni je pravni akt u okviru Saveta Evrope koji ima za cilj da osigura opšte i stvarno

* Viši sud u Pančevu, marinabrasovan@yahoo.com.

1 Odluka Ustavnog suda Už.7932/2014 od 6. decembra 2018. god., Beograd „Sl. glasnik RS“, broj 14 od 06.marta 2019.

priznanje i poštovanje prava proklamovanih u njoj.² Pravo na slobodu i bezbednost garantuje se članom 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima.³ Ustavom Republike Srbije, pored načelne proklamacije da svako ima prava na ličnu slobodu i bezbednost i da je lišenje slobode dopušteno samo iz razloga i u postupku koji su predviđeni zakonom (član 27), bliže se uređuju pitanja postupanja sa licima lišenim slobode (član 28), dopunska prava u slučaju lišenja slobode bez odluke suda (član 29), pritvor (član 30) i trajanje pritvora (član 31). Nasuprot garancijama prava na slobodu i bezbednost, unutrašnjim aktima država konstituiše se obaveza suda da hitno odluči o zakonitosti lišenja slobode i da naredi puštanje na slobodu ako je lišenje slobode bilo nezakonito (član 27 stav 3 Ustava). Lice lišeno slobode može biti pritvoreno samo na osnovu odluke suda, ako je pritvaranje neohodno radi vođenja krivičnog postupka (član 30 Ustava). Pismeno i obrazloženo rešenje suda o pritvoru uručuje se pritvoreniku najkasnije u roku od 12 časova od pritvaranja, a odluku o žalbi na pritvor sud donosi i dostavlja pritvoreniku u roku od 48 časova. Odredbe Zakonika o krivičnom postupku – ZKP („Sl. glasnik RS“ br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014), bliže uređuju postupak određivanja, produženja i ukidanja pritvora, kao krajnje mere kojom se, s jedne strane ostvaruje procesna disciplina i omogućuje nesmetano vođenje krivičnog postupka, s druge strane postižu i drugi ciljevi koje zakon precizno određuje u zavisnosti od osnova za određivanje pritvora. Procesna pravila su striktna i određena i propisuju da se od predaje optužnice sudu pa do upućivanja okrivljenog na izdržavanje krivične sankcije koja se sastoji u lišenju slobode, pritvor može odrediti, produžiti ili ukinuti rešenjem veća (član 216 stav 1 ZKP). Rešenje se donosi po službenoj dužnosti ili na predlog stranaka ili branioca (član 216 stav 2 ZKP), a protiv rešenja je dozvoljeno pravo žalbe. Pravilo o saopštavanju odluka Zakonik reguliše članom 274. Pored opšteg pravila da se odluke saopštavaju usmeno kada su stranke prisutne, reguliše se obaveza suda da odluku o lišenju slobode donese u pisanoj formi, jer je protiv takve odluke dozvoljena žalba. Ukoliko sud okrivljenom ne dostavi odluku o produženju pritvora u pisanoj formi, ne dopušta mogućnost podnošenja žalbe čime se licu uskraćuje pravo na pravni lek.

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu (ESLJP), čije su presude pravno obavezujuće za Republiku Srbiju, zauzeo je u više svojih odluka stav po ovom pitanju. Načelo izvesnosti i zabrana proizvoljnosti su ključne tačke zauzetih stavova u smislu člana 5 Konvencije. Pravna izvesnost je predvidljivost domaćeg zakonodavstva sa stanovišta unapred propisanih pravila o razlozima i načinu lišenja slobode.⁴ Standard „zakonitosti“ koji postavlja Konvencija iziskuje da celo zakonodavstvo bude dovoljno precizno kako bi se omogućilo licu da predvidi, u meri u kojoj je to razumno i u datim okolnostima, posledice koje određena radnja može proizvesti. (više o tome u presudama: *Del Río Prada protiv Španije*, st. 125; *Creangă protiv Rumunije*, st. 120; i *Medvedyev i drugi protiv Francuske*, st. 80.)⁵

2 Evropska konvencija o ljudskim pravima, Savet Evrope, Beograd: Kancelarija Saveta Evrope u Beogradu, 2003. i na internet stranici https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf (posećeno 02.04.2019).

3 *Ibid.*

4 Vodič za primenu člana 5 Konvencije– Pravo na slobodu i bezbednost, Savet Evrope, str. 7–10 – dostupno na https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_SRP.pdf (posećeno 17.04.2019).

5 *Ibid.*

USTAVNA ŽALBA

U cilju sagledavanja zauzetog stava Ustavnog suda u predmetnoj odluci, zahteva se kratko iznošenje činjenica koja su i dovele do podnošenja ustavne žalbe, a koje je ustavni sud uzeo u razmatranje prilikom donošenja odluke.

Podnosioci ustavne žalbe podneli su ustavnu žalbu zbog povrede prava na slobodu (član 27 Ustava RS), povrede odredaba o pritvoru (član 30 Ustava RS), povrede odredaba o trajanju pritvora (član 31 Ustava RS) i prava na pravično suđenje (član 32 Ustava RS), povrede odredaba iz člana 33 stav 6 (Svako kome se sudi za krivično delo ima pravo da mu se sudi bez odugovlačenja) i člana 36 stav 2 Ustava Republike Srbije. (Svako ima pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu, obavezi ili na zakonu zasnovanom interesu).

Ustavnom žalbom, osporavaju se radnje Višeg suda u Beogradu i Apelacionog suda u Beogradu u vezi sa produženjem pritvora, u periodu od 20. decembra 2013. godine, kada je sud objavio prvostepenu presudu, pa sve do 24. juna 2014. godine, kada su podnosioci ustavne žalbe kao okrivljeni primili rešenje o produženju pritvora. Istaknuto je da su prava iz čl. 27, 30 i 32, člana 33 stav 6 i člana 36 stav 2 Ustava RS povređena time što sud nije na vreme i u skladu sa zakonom izradio pismeni otpravak rešenja o pritvoru, čime je uskraćeno pravo na žalbu i pravo na slobodu. Posebno je ukazano da je prilikom objavljivanja prvostepene presude saopšteno da je pritvor produžen iz razloga predviđenih odredbom člana 211 stav 1 tač. 1) i tač. 4), što nije obrazloženo, iako se jedan od okrivljenih sve vreme do tada nalazio u pritvoru samo iz razloga predviđenih tačkom 1).

U žalbi protiv presude koja je izjavljena 26. februara 2014. godine napisano je da rešenje o produženju pritvora nisu primili ni okrivljeni ni branioci. Dana 20. juna 2014. godine, upućena je pritužba na rad Ministarstvu pravde i državne uprave, predsednicima Vrhovnog kasacionog suda, Apelacionog suda u Beogradu i Višeg suda u Beogradu, u kojoj je ukazano da okrivljeni od dana presuđenja pa do dana podnošenja pritužbe nisu dobili pismeni otpravak rešenja kojim im se produžava pritvor. Povodom predmetne pritužbe, predsednik Višeg suda u Beogradu je utvrdio da je pritužba na rad suda osnovana te je pismeni otpravak rešenja o produženju pritvora izrađen 23. juna 2014. godine.

ODLUKA USTAVNOG SUDA – ČINJENICE PREDMETA

Na osnovu podataka iz spisa, Ustavni sud je u svojoj odluci utvrdio sledeće činjenice:

Podnosiocima ustavne žalbe je određen pritvor rešenjem istražnog sudije Okružnog suda u Beogradu Ki.765/08 od 24. avgusta 2008. godine, koji se računa od 22. avgusta 2008. godine kada su lišeni slobode.

Viši sud u Beogradu je nakon sprovedenog krivičnog postupka doneo i javno objavio prvostepenu presudu K. 64/12 od 20. decembra 2013. godine, kojom su okrivljeni M.R i V.B osuđeni zbog izvršenja krivičnog dela teško ubistvo u saizvršilaštvu iz člana 114 tačka 5 u vezi sa članom 33 Krivičnog zakonika RS.

Nakon izricanja presude, Viši sud u Beogradu doneo je rešenje na osnovu člana 425a stav 5 Zakonika o krivičnom postupku u vezi sa članom 211 stav 1 tačka 1) i 4) Zakonika o krivičnom postupku. Okrivljenima je produžen pritvor do upućivanja u ustanovu za izdržavanje kazne. Rešenje o pritvoru doneto je na zapisniku o objavljivanju presude, saopšteno usmeno, zajedno sa konstatacijom da su presuda i rešenje objavljeni, a stranke poučene o pravu na žalbu. Prema navodima podnosioca ustavne žalbe: „Prilikom objavljivanja presude, objavljeno je da se pritvor produžava i iz kojih zakonskih razloga, ali nije dato i obrazloženje razloga, već je usput izrečeno pred više desetina lica koja su prisustvovala objavljivanju presude.“⁶

Viši sud u Beogradu je pismeni otporak rešenja o produženju pritvora od 20. decembra 2013. godine sa zapisnika o objavljivanju presude izradio tek 23. juna 2014. godine i ekspedovao strankama u postupku.

U postupku po žalbama branioca okrivljenih, rešenje o produženju pritvora ukidano je odlukama Apelacionog suda u Beogradu (Kž.2.1399/14 od 10. jula 2014. Godine i Kž.2.1836/14 od 08. Avgusta 2014. Godine), da bi pritvor bio konačno produžen kada je rešenje Višeg suda u Beogradu Kv.2626/14 potvrđeno rešenjem Apelacionog suda u Beogradu Kž.2.1836/14 od 19. septembra 2014. godine. U navodima ustavne žalbe, kao jedan od razloga traženja zaštite osnovnih ljudskih prava, podnosioci su istakli da je upravo ovim poslednjim rešenjem Apelacionog suda u Beogradu, ozakonjen pritvor koji je bez obrazloženog rešenja i prava na žalbu trajao duže od šest meseci.

POVREDA PRAVA NA SLOBODU I BEZBEDNOST – ČLAN 5 KONVENCIJE

Ustavnom žalbom je istaknuta povreda prava na slobodu i bezbednost (član 27 Ustava) i to u delu: da svako ko je lišen slobode ima pravo žalbe sudu, koji je dužan da hitno odluči o zakonitosti lišenja slobode i da naredi puštanje na slobodu ako je lišenje slobode bilo nezakonito, povreda odredaba o pritvoru (član 30 Ustava), prava na pravično suđenje da svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega (član 32 Ustava) i pravo iz člana 33 stav 6 Ustava da svako kome se sudi za krivično delo ima pravo da mu se sudi bez odugovlačenja.

Ustavni sud je doneo odluku razmatrajući sve navedene povrede ustavnih prava u svetlu odredbe člana 31 Ustava RS. Ovom odredbom, proklamovano je ograničeno trajanje pritvora, kao jedan aspekt garancija prava na slobodu i bezbednost, a to je, da posle podizanja optužnice trajanje pritvora sud svodi na najkraće neophodno vreme, u skladu sa zakonom. U izdvojenom mišljenju sudije Ustavnog suda dr Tijane Šurlan, objavljenom uz odluku Ustavnog suda, istaknuto je sledeće: „Ovakvim pristupom Ustavni sud je celokupnu ustavnu žalbu sveo samo i isključivo na pitanje trajanja pritvora odnosno zakonsku osnovanost produženja pritvora, potpuno pre-

6 *Cit.* Odluka Ustavnog suda UŽ.7932/2014.

lazeći preko svih ostalih navoda o povredama Ustavom zagarantovanih prava.⁷ I zaista, iz obrazloženja odluke proizlazi da se Ustavni sud nije bavio svim pitanjima povrede ustavnih prava koja su postavljena ustavnom žalbom, već se zadržao samo na odredbi člana 31 Ustava, i to na razmatranju tek poslednjeg u nizu rešenja Apelacionog suda u Beogradu Kž.2.1836/14 od 19. septembra 2014. godine, „ne ulazeći u suštinu celokupnog toka postupka o produženju pritvora.“⁸

Povodom dužine trajanja pritvora, Ustavni sud u odluci zauzima stav da „dužina trajanja pritvora koja neće dovesti do povrede zajemčenog prava, podrazumeva da nadležni sudovi u svojim odlukama navode relevantne i dovoljne razloge kojima opravdavaju trajanje mere pritvora i pokazuju posebnu hitnost u postupanju. Ti razlozi moraju biti relevantni i dovoljni, odnosno ne smeju biti proizvoljni.“⁹

Međutim, kada jedan krivični postupak traje duže od šest godina za koje vreme je trajao i pritvor prema okrivljenima, čini se nedovoljnim obrazloženje povrede prava na ograničeno trajanje pritvora koje daje Ustavni sud, „da su viši i apelacioni sud u skladu sa ustavopravnim principima obrazložili zakonitost razloga za produženje pritvora.“¹⁰ Ustavni sud je paušalno ponovio razloge za produženje pritvora koji je u rešenju naveo Apelacioni sud u Beogradu zaključujući „da su viši i apelacioni sud u obrazloženjima rešenja o produženju pritvora detaljno analizirali okolnosti izvršenja krivičnog dela, odnos okrivljenog prema izvršenom krivičnom delu, upornost sa kojom je delo izvršeno, navodeći pojedinačno svaki od elemenata i pružajući razloge kojima se opravdava produženje pritvora.“¹¹

Evropski sud za ljudska prava je stanovišta da brzina kojom domaći sudovi zamenjuju odluku o pritvoru, koja je ili istekla ili za koju je utvrđeno da je manjkava, predstavljaju dodatni relevantni element prilikom procene da li se pritvor nekog lica može smatrati proizvoljnim. (*Mooren protiv Nemačke*, st. 80).¹² Tako, pritvor koji je trajao više od godinu dana nakon što je žalbeni sud predmet vratio nižem sudu, pri čemu je podnosilac predstavke u stanju neizvesnosti jer nije znao šta je osnov za pritvor, u kombinaciji sa nepoštovanjem roka u kojem niži sud mora da preispita osnovanost njegovog pritvora, smatran je proizvoljnim lišenjem slobode. (*Khudoyrov protiv Rusije*, st. 136–37).¹³

Ustavnom žalbom je s pravom ukazano da se nakon proteka vremena od šest godina, od momenta kada okrivljeni borave u pritvoru i koliko je vođen krivični postupak, licu kome je pritvor bio određen i produžavan zbog zakonskog osnova iz člana 211 stav 1 tačka 1)– opasnost od bekstva, uvodi i osnov iz tačke 4)– uznemirenje javnosti. Argumentovano se može ukazati da odluka Ustavnog suda sadrži određene nejasnoće. Najkraće moguće vreme trajanja pritvora je u korelaciji sa po-

7 Šurlan T, *Izdvojeno mišljenje uz odluku Ustavnog suda UŽ. 7932/2014*, Beograd „Sl. glasnik RS“, broj 14 od 6. marta 2019. god.

8 *Ibid.*

9 *Cit.* Odluka Ustavnog suda UŽ.7932/2014.

10 *Ibid.*

11 *Ibid.*

12 Vodič za primenu člana 5 Konvencije, *op.cit.*

13 *Ibid.*

stojanjem opravdanih razloga za određivanje odnosno produženje pritvora. Razloge za određivanje pritvora bliže uređuje Zakonik o krivičnom postupku u članu 211 stav 1 tačke 1) do 4). U svojoj odluci, Ustavni sud objašnjava potrebu ispunjenja kumulativnih uslova za određivanje odnosno produženje pritvora po osnovu člana 211 stav 1 tačka 4) ZKP, između ostalog „da je usled izvršenja krivičnog dela došlo do uznemirenja javnosti, koje objektivno mora nastupiti i da takvo uznemirenje javnosti može ugroziti nesmetano vođenje krivičnog postupka“. Radi se o uznemirenju javnosti koje može realno i neposredno ugroziti nesmetano vođenje krivičnog postupka. Pozivajući se i na ranije donete odluke Ustavnog suda, u kojima je već zauzet stav po pitanju kvaliteta ovog pritvorskog osnova, ne osporavajući validnost zauzetog stava, iz daljeg obrazloženja odluke Ustavnog suda, ostaje nedorečeno, na kojim to okolnostima je Ustavni sud zasnovao zaključak da su viši i apelacioni sud osporena rešenja zasnovali na ustavopravno prihvatljivom tumačenju prava. Naime, kako je Ustavni sud prilikom odlučivanja o povredi ustavnog prava, razmatrao samo poslednje u nizu rešenje Apelacionog suda od 19. septembra 2014. godine, može se postaviti pitanje da li su i u momentu donošenja ovog rešenja bili kumulativno ispunjeni svi uslovi za produženje pritvora zbog uznemirenja javnosti. Da li je javnost bila u istoj meri i istim intenzitetom uznemirena i mogla ugroziti dalji tok krivičnog postupka, u vreme presuđenja, na isti način kao u vreme izvršenja krivičnog dela, šest godina ranije. Imajući u vidu protek vremena, koliko je krivični postupak vođen, te naknadno i četiri godine koliko je Ustavnom sudu trebalo da odluči o ustavnoj žalbi, može se dovesti u pitanje da li je javnost i dalje uznemirena tako da ugrožava vođenje krivičnog postupka.

Prihvaćeni stav Ustavnog suda i Evropskog suda za ljudska prava jeste da je uznemirenje javnost relativno i zavisi od vremena u kome se ispituje njegovo postojanje kao pritvorskog osnova. Od momenta izvršenja krivičnog dela preko pokretanja krivičnog postupka, uznemirenje javnosti se kvalitativno menja sa protekom vremena. Intenzitet ugrožavanja javnog reda i mira, vremenom može oslabiti, što će zavisiti od okolnosti pojedinačno slučaja. S tim u vezi je stav da će pritvor i dalje biti legitiman samo ako je javni red i dalje stvarno ugrožen. (*Letellier protiv Francuske* od 26. juna 1991. stav 51).¹⁴

ODLUKA O PRODUŽENJU PRITVORA

Stanovište Ustavnog suda, uz detaljnije obrazloženje datih razloga, bilo bi prihvatljivo, jer je diskreciono pravo suda da odlučuje na osnovu činjenica i dokaza izvedenih tokom postupka, da u ovom slučaju nije došlo do očigledne greške suda u postupanju.

Predsednik Višeg suda u Beogradu je po pritužbi stranaka utvrdio da je načinjen propust u radu suda kada postupajuće veće nije blagovremeno, odmah po objavljivanju prvostepene presude, izradilo i dostavilo rešenje o produženju pritvora. Tek posle intervencije predsednika suda, veće suda je izradilo i dostavilo okrivljenima rešenje o produženju pritvora sa poukom o pravnom leku od kada su

14 *Cit.* Odluka Ustavnog suda UŽ.7932/2014.

okrivljeni mogli da ostvare pravo podnošenja žalbe višem sudu. Od tog momenta sud preuzima procesne radnje ispitivanja razloga za produženje mere pritvora, u skladu sa zakonom. Dakle, suprotno odredbama Ustava RS i odredbama Zakonika o krivičnom postupku, prvostepeni sud je propustio da dostavi pismeni otpripravak rešenja o produženju pritvora sa poukom o pravnom leku u vremenu od objavljivanja presude dana 20.12.2013. do 23.06.2014. godine.

Jedno od osnovnih ljudskih prava jeste da na jeziku koji razume bude obavešten o razlozima lišenja slobode. Ustav RS odredbom čl. 30 st. 3 obavezuje sud da u određenom roku pismeno i obrazloženo rešenje dostavi pritvoreniku. Na ovu odredbu Ustava RS, oslanjaju se i odredbe Zakonika o krivičnom postupku, da je nakon podizanja optužnice sud dužan po službenoj dužnosti ili na predlog branioca i okrivljenog da donese rešenje o određivanju, produženju ili ukidanju pritvora (čl. 216). Prema jednom stavu sudske prakse, propuštanjem da se donese rešenje o produženju pritvora u propisanom roku, ne znači da pritvor prestaje, jer to ne proizlazi ni iz jedne odredbe Zakonika.¹⁵ Stoga je nesporna zakonska obaveza suda da pismeno obrazloži odluku o pritvoru. Obaveza je i propisana iz razloga što u svakoj fazi krivičnog postupka, okrivljeni ima pravo žalbe na odluku kojom se odlučuje o njegovom pravu na slobodu. Bez pismenog otpripravka rešenja, koje sadrži razloge za određivanje pritvora i pouku o pravnom leku, okrivljenom se uskraćuje pravo na redovan pravni lek i ono što je još važnije, takvo lišenje slobode je suprotno Ustavu i zakonu.

INTERVENCIJA PREDSEDNIKA SUDA

Nakon intervencije predsednika Višeg suda u Beogradu i nakon što je doneto rešenje o produženju pritvora, nadležni sud je u periodu od 23. juna 2014. do 8. avgusta 2014. u dva navrata odlučio o produženju pritvora. Razlozi za produženje pritvora ispitivani su i po redovnom pravnom leku od strane drugostepenog suda, što nije sporno. Međutim, ostaje sporan period od šest meseci kada okrivljenima nije bio dostavljen pismeni otpripravak rešenja o pritvoru, a okrivljeni su se nalazili u pritvoru koji je bio produžen nakon donošenja prvostepene presude do početka izdržavanja kazne zatvora. Upravo činjenica da su lica boravila u pritvoru, da im je bilo uskraćeno pravo slobode u trajanju od šest meseci, bez pravnog osnova, treba da bude predmet razmatranja povrede prava od strane Ustavnog suda. Na ovo je ukazano i ustavnom žalbom, smatrajući da je na taj način povređeno pravo na pravično suđenje.

Ostvarivanje prava na pravično suđenje podrazumeva da sud u svojim radnjama strogo primenjuje procesne odredbe zakona. Između ostalog, pravo na pravično suđenje znači dužnost suda da o meri pritvora hitno odluči.¹⁶ O hitnosti se vodilo računa i u Sudskom poslovníku, u kome je propisano da će posebnu pažnju sud obratiti na hitno postupanje u pritvorskim predmetima i na bezuslovno poštovanje rokova za saslušanje pritvorenih i za trajanje, produženje i ukidanje pritvora.¹⁷

15 Grubač M, Vasiljević T: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Projuris– Beograd, 2011, str. 388.

16 Ilić G, Majić M i dr. *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 94.

17 *Ibid.*

Radnja suda može biti zakonita ukoliko je preduzeta u svemu u skladu sa procesnim pravilima i načelima. Prihvaćeni stav Evropskog suda za ljudska prava jeste da bez zakonitog vođenog postupka, ne može biti doneta ni zakonita odluka, a samim tim je i lišenje slobode nezakonito. Takođe, neobrazloženost ili nedovoljna obrazloženost odluka o pritvoru jedan je od elemenata koje sud uzima u obzir kada ocenjuje zakonitost lišenja slobode shodno članu 5 stav 1 Konvencije. Stoga propust pravosudnih organa da predoče bilo kakav osnov za lišenje slobode na duži period nesaglasan je sa načelom zaštite od proizvoljnosti zajemčenim članom 5 st. 1 (*Stašaitis protiv Litvanije*, st. 66–67)¹⁸.

U izdvojenom mišljenju, sudija Ustavnog suda je istakla: „Da je odredbom člana 27 stav 3 Ustava utvrđeno da svako ko je lišen slobode ima pravo žalbe sudu, koji je dužan da hitno odluči o zakonitosti lišenja slobode i da naredi puštanje na slobodu, ako je lišenje bilo nezakonito. Konvencija na isti način ovaj aspekt lične slobode formuliše u članu 5 stav 4. Dakle, elementi odredbe su: 1) svako lišen slobode, 2) ima pravo na žalbu, 3) sud je dužan da hitno odluči, 4) razmotri zakonitost lišenja slobode, 5) pusti na slobodu ako utvrdi nezakonitost. Garancije ovog aspekta prava na slobodu u konkretnom predmetu su povređene do mere potpune negacije. Da bi se ostvarilo pravo na podnošenje žalbe garantovano članom 27 stav 3 Ustava neophodno je da rešenje o pritvoru bude dostavljeno. Pravo na žalbu suda bilo je onemogućeno čitavih šest meseci, čime je onemogućeno dejstvo i ostalih garancija ovog aspekta prava na slobodu kao što je to npr. dužnost suda da hitno odluči o žalbi.“¹⁹

ZAKONITO PRODUŽENJE PRITVORA

Ustavni sud je kontrolor zakonitosti pravnih akata i ima ovlašćenja da ispituje da li je odluka suda doneta u skladu sa zakonom, bilo procesnim bilo materijalnim. Obaveza suda kod lišenja slobode jeste da o lišenju slobode donese obrazloženu odluku, da o tome u što kraćem roku obavesti pritvoreno lice, da protiv takve odluke licu omogući pravo žalbe o kojoj u kratkom roku odlučuje drugostepeni sud, jer nijedno lice ne može bez pravnog osnova biti lišeno slobode nijedan dan. Stoga, zbunjuje predmetna odluka Ustavnog suda da je zakonito produženje pritvora kada su okrivljeni boravili u pritvoru bez rešenja i bez prava na žalbu u trajanju od šest meseci. Obrazlažući trajanje pritvora kao relativnu kategoriju, koja zavisi od okolnosti slučaja, Ustavni sud ne daje odgovor na pitanje postavljeno ustavnim žalbom, da li je povreda prava na pravično suđenje nastala od momenta kada sud nije postupio u skladu sa zakonom, propustivši da izradi rešenje o pritvoru, pa sve do momenta kada je rešenje dostavljeno strankama. Osnovano je stoga pitanje da li se povreda osnovnog ljudskog prava, prava na slobodu, može abolirati naknadnim rešenjima suda o produženju pritvora. ESLJP je po sličnom pitanju formirao sledeći stav „period lišenja slobode je u načelu „zakonit“, ako je zasnovan na odluci suda. Lišenje slobode na osnovu odluke suda za koju je viši sud kasnije utvrdio da je bila nezakonita može i dalje biti valjano po domaćem zakonodavstvu. (*Bozano protiv*

18 Vodič za primenu člana 5. Konvencije, *op. cit.*

19 Šurlan T., *Izdvojenom mišljenje ... op. cit.*

Francuske, str. 55). Stoga čak i manjkavosti odluke o pritvoru ne čine nužno ceo period lišenja slobode nezakonitim u smislu člana 5 stav 1 (*Yefimenko protiv Rusije*, st. 102–08; *Ječius protiv Litvanije*, st. 68; *Benham protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, str. 42–47)²⁰. Možda je Ustavni sud prilikom donošenja odluke imao u vidu navedene stavove. Što bi bilo prihvatljivo u situaciji da je odluka o produženju pritvora i doneta u formi koju zakon propisuje. Ukoliko bi odluka bila doneta, a sama po sebi sadržala određene nedostatke koji je čine neispravnom, u zavisnosti od okolnosti predmeta, navedeni stavovi ESLJP bi se mogli primeniti. Problem nastaje kada odluka o produženju pritvora nije doneta.

Za svako lišenje slobode izričito se zahteva pisana i obrazložena odluka suda, o kojoj se lice obaveštava u kratkim rokovima, pa se čini nejasnim obrazloženje koje daje Ustavni sud: „Da je nadležni sud nakon izricanja presude K.64/12 od 20.12.2013. godine doneo rešenje kojim je prema podnosiocima ustavne žalbe produžen pritvor do upućivanja u ustanovu za izdržavanje kazne, što stoji na zapisniku o objavljivanju presude, zajedno sa konstatacijom da su presuda i rešenje objavljeni, a stranke poučene o pravu na žalbu.“²¹ Ostaje je nepoznato na kojima procesnim odredbama Zakonika o krivičnom postupka i skladu sa kojim proklamovanim pravima je Ustavni sud zauzeo citirani zaključak. U smislu pozitivnih propisa, potpuno je nerazumljiva konstatacija iz koje proizlazi da su okrivljeni usmenim objavljivanjem odluke o produženju pritvora, stekli mogućnost da iskoriste pravo žalbe.

Uskraćivanjem prava žalbe licu koje je lišeno slobode, direktno se krši pravo na žalbu garantovano članom 27 stav 3 Ustava. Isto stanovište sadržano je u izdvojenom mišljenju: „sud je u obavezi da javno objavljenu presudu i odluku o produženju pritvora pretoči u pisanu presudu i rešenje, iznese obrazloženja, a pismene otpравke obrazloženih presuda i rešenje dostavi strankama. Od trenutka dostavljanja počinje da teče rok za izjavljivanje žalbe i ovakva pravna situacija pod zaštitom je člana 27 stav 3 Ustava. Formalno i Zakonik o krivičnom postupku propisuje poseban život i tretman prvostepene presude i rešenja o produženju pritvora, počev od toga da se izrađuje u odvojenim otpравcima, kao presuda i rešenje, do toga da imaju posebne i odvojene žalbene postupke.“²² Činjenica da je lice osuđeno prvostepenom presudom ne znači automatski da se produžava pritvor. Okolnost da je rešenje o produženju pritvora sadržano u zapisniku, formalnopravno nije odluka o pritvoru. Svoditi odluku o pritvoru na odluku za koju je dovoljno da je objavljena javno i sadržana u zapisniku, protivno je pravilima krivično procesnog prava. Odluka o pritvoru je samostalna i mora biti sadržana u posebnom rešenju.²³ Samo na taj način se daje mogućnost licu da se o njegovom pravu na slobodu odlučuje po žalbi u hitnom postupku koji je odvojen od postupka odlučivanja o žalbi na presudu. Načelo zaštite od proizvoljnosti odnosi se i na okolnosti koje prate lišenje slobode nakon donošenja presude. Doneta presuda koja se sastoji u osudi za izvršeno krivično delo, nije dovoljan osnov, sam po sebi, za lišenje slobode lica, konkretno produženje

20 Vodič za primenu člana 5. Konvencije, *op. cit.*

21 *Cit.* Odluka Ustavnog suda UŽ. 7932/2014.

22 Šurlan T., *Izdvojeno mišljenje ... op. cit.*

23 *Ibid.*

privedu, već je stav ESLJP da između lišenja slobode i osuđujuće presude mora postojati uzročna posledična veza.²⁴ Vremenom ova uzročna-posledična veza postepeno slabi i može na kraju i da se prekine ako se dođe do tačke u kojoj je odluka da se lice ne pusti na slobodu ili da se ponovi liši slobode zasnovana na razlozima koji nemaju veze sa zakonodavstvom ili sudom ili na oceni koja je sa stanovišta tih ciljeva bila nerazumna. U tim bi se okolnostima lišenje slobode koje je na početku bilo zakonito pretvorilo u lišenje slobode koje je proizvoljno, a stoga i nespojivo sa članom 5 (*M. protiv Nemačke*, str. 88).

ZAVRŠNI OSVRT NA PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Ustavni sud se nije bavio pitanjem prava na pravično suđenje i obavezi da se u najkraćem roku odluči o lišenju slobode lica. Nije dao odgovor na ključno pitanje, da li je nedonošenjem rešenja o produženju pritvora čitavih šest meseci povređeno pravo na pravično suđenje? Da li je zakonita radnja suda sa stanovišta procesnog prava? Suđenje u razumnom roku smatra se jednim od prioriteta reforme pravosuđa danas. Pitanje odlučivanja u razumnom roku, posebno se odnosi na tzv: „privedske predmete“. Evropski sud za ljudska prava razumni rok procenjuje na osnovu kumulativnog testa koji obuhvata tri glavna kriterijuma: 1) prirodu i složenost predmeta, 2) ponašanje podnosioca predstavke i 3) ponašanje vlasti. (*Preto and others*, str 30–37).²⁵ Standardi prihvatljivi za dužinu celine krivičnog postupka nisu tako strogi kao standardi u pogledu razumnog roka kada je reč o pritvoru. (*Smirnova*, str. 67–88). Stoga čudi olako prelaženje Ustavnog suda preko ovog pitanja.

Čini se da je nađeno međurešenje odbacivanjem kao neblagovremene ustavne žalbe u odnosu na radnju Višeg suda u Beogradu nedostavljanja rešenja o produženju pritvora. Ustavna žalba se podnosi u roku od 30 dana od dana kada je povreda nastala. Međutim, opravdano se postavlja pitanje od kog momenta se računa da je povreda prava nastala, da li momentom nedonošenja rešenja odmah po objavljivanju presude, ili pak momentom kada je rešenje o produženju pritvora i doneto, jer je to vreme od koga je lice steklo mogućnost da koristi redovne pravne lekove, ili pak donošenjem poslednjeg u nizu rešenja Apelacionog suda u Beogradu kojim je potvrđeno rešenje o produženju pritvora Višeg suda u Beogradu. Ustavna žalba se može podneti ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za zaštitu prava garantovanih Ustavom (član 170 Ustava). Međutim, ustavna žalba zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku može se podneti i ako nisu iscrpljena pravna sredstva za sudsku zaštitu. (član 82 stav 2 ZUS). Da li prema tome može smatrati da su podnosioci ustavne žalbe uopšte mogli podneti žalbu ako im rešenje o produženju pritvora nije ni dostavljeno? Ili je Ustavni sud imao mogućnost da u okviru povrede drugih prava koja su istaknuta u ustavnoj žalbi, meritorno odluči i o pitanju prava na pravično suđenje? Konkretno, ustavna žalba je podneta nakon što je doneto poslednje u nizu rešenja kojim se odlučivalo o produženju pritvora.

24 Vodič za primenu člana 5. Konvencije, *op. cit.*

25 Zaštita prava na pravično suđenje po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, Priručnik za praktičare, Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2018, str. 119.

Prethodno, kako okrivljeni nisu imali rešenje protiv koga su imali mogućnost podnošenja ni redovnog pravnog leka, pitanje za razmišljanje jeste, kako se onda može smatrati da bi bila dozvoljena ustavna žalba protiv odluke o produženju pritvora, kada takva odluka nije prošla drugostepeni postupak te nisu iscrpljena sva predviđena pravna sredstva.

Delimično odgovor na ovo pitanje je dat u izdvojenom mišljenju sudije Ustavnog suda, gde se navodi da: „Nejasno je kako je Ustavni sud situaciju podnošenja žalbe na rešenje suda u donosu na lišenje slobode stavio u kontekst člana 36 stav 2, a ne u kontekst člana 27 stav 3. Pravo na pravno sredstvo je zajemčeno članom 36 stav 2 Ustava je pravo koje na opšti način štiti i garantuje žalbeni u odnosu na sve ostale postupke. Pravo na slobodu, kao fundamentalno ljudsko pravo, posebno je obezbeđeno, dodatno utvrđeno posebnim garancijama zaštite. S obzirom na to ono predstavlja *lex specialis* u odnosu na pravo na pravno sredstvo i kao takvo ima primat. Dakle, u materiji lišenja slobode nije se žalbeni postupak mogao svesti na pravo na pravno sredstvo. Tema ustavne žalbe je lišenje slobode i na tu pravnu situaciju se morao primeniti član 27 Ustava koji izvire iz prava na slobodu.“²⁶

ZAKLJUČAK

Osvrt Ustavnog suda da je za ocenu osnovanosti ustavne žalbe od prvenstvenog značaja da li je krivični postupak vođen u skladu sa zahtevom hitnosti, sud završava konstatacijom „da je postupak relativno složen, pre svega zbog kompleksnih i činjeničnih pitanja koja nadležni sud treba da raspravi i oceni i na osnovu kojih treba da potom donese odluku“²⁷.

Svođeci pravo na pravično suđenje garantovano članom 6 EKLJP, Ustavom RS, osnovnim načelima krivičnog procesnog prava, na puku proklamaciju, bez razmatranja konkretnih okolnosti koje mogu biti od značaja pri oceni da li postupak dugo traje, slabi funkciju Ustavnog suda kao zaštitnika ljudskih prava. Pretežnost dužine trajanja pritvora u ovom slučaju, postojanje relevantnog zakonskog osnova za određivanje pritvora odnosno obrazloženja za produženje pritvora, prividno baca senku na značaj dužine trajanja postupka. Međutim, pitanje dugog trajanja postupka u bliskoj vezi je sa pitanjem trajanja pritvora. Davanjem odgovora na pitanje da li je sud zaista postupao sa naročitom hitnošću, bliže, zbog čega je bio onemogućen da krivični postupak ranije okonča, koji su to objektivni procesni razlozi zbog kojih sud nije bio u mogućnosti da privede kraju krivični postupak u toku koga su okrivljeni bili dostupni sudu punih šest godina, daje se i odgovor na pitanje opravdanosti trajanja pritvora dugih šest godina.

Izdvojenim mišljenjem, sudija Ustavnog suda ukazuje na suštinu zbog koje se čini da je odluka problematična: „Počev od toga da je u pitanju teško krivično delo, dužina trajanja pritvora od šest godina i dva meseca, šest meseci bez uručenog obrazloženog rešenja odnosno šest meseci nemogućnosti ulaganja pravnog leka, činjenica da je jedan od dva optužena posle toliko godina trajanja postupka provedenog u

26 Šurlan T, *Izdvojeno mišljenje ... op. cit.*

27 *Cit.* Odluka Ustavnog suda UŽ. 7932/2014.

pritoru oslobođen, do toga da je postupak pred Ustavnim sudom trajao pune četiri godine i to u odnosu na ljudska prava koja se moraju razmatrati hitno.⁴²⁸ Ustavni sud nije našao za shodno da meritorno razmotri razloge o povredi prava iz člana 27 Ustava. Jednostavnije je bilo ustavnu žalbu odbaciti kao neblagovremenu, nego se meritorno upuštati u rešavanje situacije u kojoj suprotno svim opštim pravilima o zaštiti ljudskih prava, okrivljeni borave u pritvoru šest meseci bez formalne odluke i prava da zakonitost lišenja slobode bude ispitano u skladu sa odredbama zakona. Činjenica je da je Ustavni sud o povredama ustavnih prava odlučivao u postupku koji je trajao četiri godine.

Osnovano se postavlja pitanje svrsishodnosti postupka koji tek posle četiri godine ispituje zakonitost pritvora kao hitne mere i povrede prava na slobodu i pravično suđenje. Dužnost svih organa je da o pritvoru odlučuju sa naročitom hitnošću upravo imajući u vidu značaj povrede osnovnog ljudskog prava na slobodu. Tendencija svih savremenih država jeste da u hitnim, kratkim rokovima odlučuje o povredama zagarantovanih osnovnih ljudskih prava. Suprotno postupanje sudova i državnih organa negira vladavinu prava kao vrhovni postulat državnog uređenja.

IZVORI

- Grubač M, Vasiljević T. /2011/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Projuris, Beograd
- Ilić P.G. i dr. /2012/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd
- Šurlan T, Izdvojeno mišljenje uz odluku Ustavnog suda UŽ. 7932/2014, *Sl. glasnik RS*, broj 14 od 6.marta 2019. god.
- Evropska konvencija o ljudskim pravima, Savet Evrope, Beograd: Kancelarija Saveta Evrope u Beogradu, 2003. i na internet stranici https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf (posećeno 02.04.2019).
- Odluka Ustavnog suda UŽ.7932/2014 od 6. decembra 2018. god, Beograd „Sl. glasnik RS“, broj 14 od 06.marta 2019.
- Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, 98/2006
- Vodič za primenu člana 5. Konvencije– Pravo na slobodu i bezbednost, Savet Evrope, dostupno na https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_SRP.pdf (posećeno 10.04.2019)
- Zakon o Ustavnom sudu, „Sl. glasnik RS“, 109/2007, 99/2011, 18/2013 – odluka US, 103/2015 i 40/2015
- Zakonik o krivičnom postupku, Beograd, „Sl. glasnik RS“, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014
- Zaštita prava na pravično suđenje po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, Priručnik za praktičare, Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2018.